

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

245

Ekonomia

pod redakcją
Jerzego Sokołowskiego
Magdaleny Rękas
Grażyny Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Tomasz Bernat, Waclaw Jarmolowicz, Elzbieta Kryńska,
Andrzej Miszczuk, Marzanna Poniatowicz, Stanislaw Swadzba,
Grazyna Wolska, Urszula Zagora-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Dorota Pitulec

Redakcja techniczna: Barbara Lopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-205-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Ocena stanu kapitału intelektualnego przedsiębiorstw Podkarpacia na podstawie wyników badań empirycznych.....	13
Jan Borowiec: Wahania cykliczne a zmiany realnego efektywnego kursu walutowego w strefie euro.....	23
Katarzyna Czech: Ewolucja realizacji zrównoważonego rozwoju w Polsce	34
Karolina Drela: Utrata pracy w XXI wieku.....	44
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Kontrowersje wokół metod pomiaru stabilności wzrostu gospodarczego.....	55
Malgorzata Gasz: Działania stabilizujące gospodarkę Unii Europejskiej w warunkach kryzysu finansów publicznych.....	65
Łukasz Goczek: Porównanie skuteczności polityki fiskalnej i monetarnej na panelowej próbie wektorowo-autoregresyjnej.....	77
Alina Gorczyńska, Danuta Szwajca: Dekoniunktura gospodarcza a restrukturyzacja naprawcza przedsiębiorstwa.....	88
Beata Guziejewska: Kredyty zagrożone i rezerwy celowe na tle ogólnej sytuacji w sektorze bankowym w latach 2008-2010.....	98
Anna Horodecka: Rola prądów filozoficznych w kształtowaniu metodologii nauk ekonomicznych.....	110
Robert Huterski: Wybrane aspekty quasi-fiskalnej działalności Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych.....	120
Marcin Idzik: Zastosowanie gradacyjnego modelu w analizie zaufania do banków i innych instytucji finansowych w Polsce.....	129
Michał Jurek: Koncepcje monetarne D.H. Robertsona i ich wykorzystanie do analizy ilościowej i dochodowej teorii pieniądza.....	139
Tomasz Kacprzak: Bezpieczeństwo pracy a bezpieczeństwo zatrudnienia w Polsce w kontekście <i>flexicurity</i>	148
Marcin Kalinowski: Krytyka korporatywizmu z perspektywy nowej ekonomii politycznej.....	160
Dariusz Kielczewski: Koncepcja ekonomii zrównoważonego rozwoju.....	170
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: Taksonomiczne ujęcie sytuacji makroekonomicznej państw Unii Europejskiej w latach 2001, 2005 I 2009.....	179
Aldona Klimkiewicz: Konsekwencje podwyższenia wieku emerytalnego kobiet dla rynku pracy.....	191

Ryszard Kowalski: Liberalne państwo dobrobytu wobec najsłabszych grup społecznych.....	201
Sylwester Kozak: Rola banków w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2002-2010.....	210
Sylwester Kozak: Zmiany w strukturze kredytów dla sektora niefinansowego w Polsce w latach 2001-2010	222
Jakub Kraciuk: Wpływ światowego kryzysu finansowego z 2008 roku na gospodarkę Niemiec	233
Mirosław Krajewski: Kapitał ludzki w procesie zarządzania wartością przedsiębiorstwa	243
Barbara Kryk: Szanse i zagrożenia zatrudnienia nosicieli wirusa HIV w opinii studentów.....	253
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing w kreowaniu wartości przedsiębiorstwa bankowego.....	263
Robert Kurek: Asymetria informacji na rynku ubezpieczeniowym	272
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media jako uczestnik procesu informacyjnego w warunkach gospodarki opartej na wiedzy.....	283
Joanna Latuszek: Globalizacja a nierówności między państwami.....	293
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Działalność innowacyjna polskich przedsiębiorstw przemysłowych na przykładzie województwa łódzkiego	303
Józef Łobocki: Sektor finansowy a kapitał społeczny.....	314
Łukasz Menart: Kluczowe obszary działań menedżera klastra.....	324
Aneta Mikula: Poziom ubóstwa i deprywacji materialnej dzieci w krajach Unii Europejskiej	336
Michał Moszyński: Idee ładu gospodarczego w procesie transformacji systemowej byłej NRD – oczekiwania a rzeczywistość.....	347
Arnold Pabian: Zrównoważona produkcja w gospodarce przyszłości. Perspektywy i bariery rozwoju	357
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtlyk: Efektywność państwowych wyższych szkół zawodowych w latach 2004-2010	367
Iwona Pawlas: Społeczno-ekonomiczny rozwój krajów Unii Europejskiej w świetle badań taksonomicznych.....	377
Renata Pęciak: Działania Jeana-Baptiste’a Saya na rzecz instytucjonalizacji nauki ekonomii	386
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjność w dobie postindustrialnej....	396
Adriana Politałaj: Efektywność centrów integracji społecznej w zakresie przeciwdziałania długotrwałemu bezrobociu	407
Magdalena Rękas: Ulgi prorodzinne jako element polityki rodzinnej w wybranych krajach Unii Europejskiej	418
Wioleta Samitowska: Ekonomia społeczna wobec wyzwań rynku pracy	432
Anna Skórska: Zmiany sytuacji na polskim rynku pracy jako konsekwencja kryzysu gospodarczo-finansowego.....	443

Grzegorz Sobiecki: Pieniądz doskonały.....	453
Małgorzata Solarz: Wady i zalety mikropożyczek jako narzędzia inkluzji finansowej sprzyjającego wzrostowi dobrobytu	463
Robert Stanisławski: Potrzeby w zakresie rozwoju innowacyjnego małych i średnich przedsiębiorstw nieinnowacyjnych (w świetle badań własnych)	474
Bogusław Stankiewicz: Makroekonomiczny model turystyki medycznej w Polsce – podstawowe uwarunkowania badań	486
Dariusz Eligiusz Staszczak: Znaczenie globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego dla zmian światowego systemu ekonomiczno-politycznego.	497
Feliks Marek Stawarczyk: Kryzys na przykładzie Argentyny a ekonomiczne problemy Grecji	507
Stanisław Swadźba: System gospodarczy Polski i Republiki Czeskiej. Analiza porównawcza.....	517
Maciej Szczepankiewicz: Badanie potencjału innowacyjnego studentów	527
Maciej Szumlański: Wzrost kapitału ludzkiego w Unii Europejskiej	537
Sylwia Talar: Crowdsourcing jako efektywna forma współpracy.....	548
Jacek Tomkiewicz: Strefa euro wobec kryzysu finansowego	558
Magdalena Tusińska: Czy wzrost gospodarek krajów Unii Europejskiej jest inteligentny?	568
Monika Utzig: Zadłużenie gospodarstw domowych w monetarnych instytucjach finansowych.....	579
Monika Walicka: Podatkowe uwarunkowania konkurencyjności małych przedsiębiorstw	590
Grzegorz Wałęga: Społeczno-ekonomiczne determinanty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce.....	600
Grażyna Węgrzyn: Uwarunkowania ekonomiczne innowacji w sektorze usług.....	611
Anna Wildowicz-Giegiel: Uwarunkowania kreacji kapitału intelektualnego w polskich przedsiębiorstwach	622
Sylwia Wiśniewska: Budowa współpracy nauki z gospodarką wyzwaniem dla polityki innowacyjnej państwa	633
Renata Wojciechowska: Problem metody badawczej w ekonomii	643
Jarosław Wojciechowski: Wpływ zaburzenia preferencji czasowej na wysokość bezrobocia równowagi na przykładzie Polski	652
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Efektywność kosztowa aktywnych programów rynku pracy w województwie śląskim w latach 2005-2010 ...	663
Urszula Zagóra-Jonszta: Sektor bankowy w drugiej Rzeczypospolitej	674
Małgorzata Zielenkiewicz: Stopień regulacji publicznej a poziom życia	685
Mariusz Zieliński: Polityka fiskalna a kryzys gospodarczy w wybranych krajach Unii Europejskiej	695

Summaries

Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Assessment of intellectual capital level in enterprises of Podkarpackie Voivodeship based on empirical research results.....	22
Jan Borowiec: Cyclical fluctuations and changes in real effective exchange rate in the euro zone	33
Katarzyna Czech: Evolution of the implementation of sustainable development in Poland	42
Karolina Drela: Job loss in the 21st century	54
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Controversy over the methods of measurement of economic growth sustainability	64
Malgorzata Gasz: Performance management stabilizing European Union in an economic public finance crisis.....	76
Lukasz Goczek: Comparison of the effectiveness of fiscal and monetary policy in a panel vector autoregressive model.....	87
Alina Gorczyńska, Danuta Sz wajca: Economic downturns and repair restructuring of a company	97
Beata Guziejewska: Non-performing loans and dedicated reserves against the general state of banking sector in Poland in 2008-2010.....	109
Anna Horodecka: The influence of philosophical schools on the methodology of economics.....	119
Robert Huterski: Selected aspects of quasi-fiscal activities of the Federal Reserve System of the United States.....	128
Marcin Idzik: The use of a gradation model in the analysis of trust in banks and other financial institutions in Poland.....	138
Michał Jurek: Monetary concepts of D.H. Robertson and their use for the analysis of the quantity and income theory of money	147
Tomasz Kacprzak: Job security and employment security in Poland within the context of flexicurity.....	159
Marcin Kalinowski: The criticism of corporatism from the new political economy perspective	169
Dariusz Kielczewski: Conception of the economics of sustainable development	178
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: A taxonomic view of the European Union states macroeconomic situation in 2001, 2005 and 2009	190
Aldona Klimkiewicz: Consequences of the increase of women's retirement age for the labour market.....	200
Ryszard Kowalski: Liberal welfare state and the most vulnerable social groups	209
Sylwester Kozak: The role of banks in the insurance products distribution in Poland between 2002 and 2010	221

Sylwester Kozak: Changes in the structure of loans to the nonfinancial sector in Poland in 2001-2010.....	232
Jakub Kraciuk: The influence of the world financial crisis of 2008 on the economy of Germany	242
Mirosław Krajewski: Human capital in the process of management of the company's value	252
Barbara Kryk: Chances and threats of employment for carriers of HIV in students' opinion.....	262
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing in the creation of banking company value	271
Robert Kurek: Information asymmetry on the insurance market.....	282
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media as a participant of information process in terms of the knowledge-based economy.....	292
Joanna Latuszek: Globalization and inequality between states	302
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Innovation activity of Polish manufacturing enterprises based on the example of Łódź Voivodeship.....	313
Józef Łobocki: Financial sector and social capital	323
Łukasz Menart: Key areas for cluster manager's activities.....	335
Aneta Mikula: Level of poverty and material deprivation of children in the European Union countries	346
Michał Moszyński: Ideas of economic order in the process of economic transformation of the former GDR – expectations and reality	356
Arnold Pabian: Sustainable production in the economy of future, perspectives and barriers of development	366
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtłyk: Efficiency analysis of state higher vocational schools in 2004-2010	376
Iwona Pawlas: Socio-economic development of European Union economies in the light of taxonomic analysis.....	385
Renata Pęciak: Jean-Baptiste Say's actions for institutionalisation of economics.....	395
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovation in post-industrial era.....	406
Adriana Politaj: Effectiveness of centres of social integration in scope of counteraction of long-term unemployment	417
Magdalena Rękas: Family taxation as an instrument of family policies in selected EU countries	431
Wioleta Samitowska: Social economy towards labour market challenges.....	442
Anna Skórska: The changes on Polish labour market as a result of the economic and financial crisis	452
Grzegorz Sobiecki: The perfect currency	462
Małgorzata Solarz: Advantages and disadvantages of micro-loans as the tool of financial inclusion enhancing wealth growth.....	473
Robert Stanisławski: The needs of SMS sector (no-innovative enterprises) for the innovative development (in the lights of own research)	485

Bogusław Stankiewicz: Macroeconomic model of medical tourism in Poland – basic conditions of research.....	496
Dariusz Eligiusz Staszczak: Importance of the global financial-economic crisis for the world economic-political system changes	506
Feliks Marek Stawarczyk: Crisis on the example of Argentina and the economic problems in Greece	516
Stanisław Swadźba: Economic system of Poland and the Czech Republic. Comparative analysis.....	526
Maciej Szczepankiewicz: Research of student's innovative potential.....	536
Maciej Szumlański: Human capital growth in the European Union.....	547
Sylvia Talar: Crowdsourcing as an effective model of cooperation.....	557
Jacek Tomkiewicz: Euro-zone and the financial crisis	567
Magdalena Tusińska: Is economic growth of the European Union countries smart?.....	578
Monika Utzig: Liabilities of households in monetary financial institutions ...	589
Monika Walicka: Tax impact on competitiveness of small enterprises.....	599
Grzegorz Wałęga: Socio-economic determinants of household debt in Poland	610
Grażyna Węgrzyn: Economic determinants of innovation in the service sector	621
Anna Wildowicz-Giegiel: Conditions of intellectual capital creation in Polish enterprises	632
Sylvia Wiśniewska: Building cooperation between science and business as a challenge for innovation policy of state.....	642
Renata Wojciechowska: Problem of research method in economy.....	651
Jarosław Wojciechowski: Impact of time preferences disturbance on the level of balance unemployment, based on the example of Poland.....	662
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Cost efficiency of active labour market programmes in Silesian Voivodeship in 2005-2010	673
Urszula Zagóra-Jonszta: Banking sector in the Second Republic of Poland	684
Małgorzata Zielenkiewicz: The degree of public regulation and the standard of living.....	694
Mariusz Zieliński: Fiscal policy and economic crisis in selected European Union countries.....	704

Mariusz Zieliński

Politechnika Śląska

POLITYKA FISKALNA A KRYZYS GOSPODARCZY W WYBRANYCH KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Rozdział analizuje relacje między kryzysem gospodarczym, deficytem budżetowym, długiem publicznym i polityką fiskalną. Problem badawczy został sformułowany następująco: wysoki poziom długu publicznego nie pozwala wykorzystać ekspansywnej polityki fiskalnej dla przeciwdziałania kryzysowi gospodarczemu. Część teoretyczna rozdziału przedstawia charakterystykę zmian stanu finansów publicznych w czasie kryzysu gospodarczego i możliwości polityki fiskalnej w tym okresie. Część praktyczna jest oparta na metodzie analizy statystycznej, dotyczącej zmian w poziomie: wzrostu gospodarczego, deficytu budżetowego i długu publicznego w wybranych krajach Unii Europejskiej. Dane statystyczne wskazują, że kryzys gospodarczy w UE współwystępuje z nadmiernym długiem publicznym, co ogranicza możliwości zastosowania ekspansywnej polityki fiskalnej.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, deficyt budżetowy, dług publiczny, kryzys gospodarczy, Unia Europejska.

1. Wstęp

Między koniunkturą gospodarczą a stanem finansów publicznych występuje silne sprzężenie zwrotne. Poprawa koniunktury wiąże się z obniżaniem deficytu budżetowego lub nawet uzyskaniem nadwyżki budżetowej, osłabienie koniunktury powoduje natomiast pogłębienie deficytu finansowego sektora publicznego. W okresie kryzysu gospodarczego państwo może dodatkowo zdecydować się na zwiększenie deficytu sektora publicznego, próbując za pomocą aktywnej polityki fiskalnej ograniczyć skalę załamania koniunktury. Działania takie są możliwe w warunkach relatywnie niskiego zadłużenia państwa, pozwalającego na pozyskiwanie środków kredytowych przy umiarkowanym oprocentowaniu.

Można postawić tezę, że do utrzymywania się w ostatnich latach dekoniunktury w krajach rozwiniętych przyczyniło się: skrócenie ostatniego cyklu koniunkturalnego (mierzonego od dna do dna cyklu koniunkturalnego), niespodziewanie duża skala recesji oraz nadmierne zadłużenie sektora publicznego, uniemożliwiające zbilansowanie załamania gospodarki aktywną polityką fiskalną.

Teza powyższa zostanie zweryfikowana na podstawie danych statystycznych publikowanych przez Eurostat, odnoszących się do koniunktury gospodarczej w latach 1996-2010 oraz stanu zadłużenia sektora publicznego w okresie 2001-2010.

2. Cykl koniunkturalny a stan finansów publicznych – ujęcie teoretyczne

Cykl koniunkturalny jest definiowany jako krótkookresowe odchylenia produkcji od jej trendu¹, czyli wygładzonego obrazu wzrostu produkcji w długim okresie. Część autorów przyjmuje, że w cyklu koniunkturalnym można wyodrębnić dwie fazy: wzrostową (wysokiej stopy wzrostu gospodarczego) i spadkową (relatywnie niskiej stopy wzrostu gospodarczego)². Długookresowy trend jest rozwojowy, ponieważ faza wysokiej dynamiki wzrostu jest zwykle dłuższa niż okres spadku poziomu aktywności gospodarczej. Dla scharakteryzowania danego cyklu koniunkturalnego istotne są punkty zwrotne (momenty początkowe i końcowe występowania faz cyklu), umożliwiające określenie czasu trwania i skali odchylenia od trendu. Koniec pomyślnej koniunktury wyznacza punkt zwrotny górny, zakończenie okresu niepomyślnej koniunktury – punkt zwrotny dolny. Faza pomyślnej koniunktury znajduje się między dolnym a górnym punktem zwrotnym, a faza spadku gospodarczego – między górnym a dolnym punktem zwrotnym³.

Zmiany kierunku trendu następują najpierw na rynku finansowym. We wzrostowej fazie koniunktury inwestycje przedsiębiorstw finansowane ze środków kredytowych pobudzają popyt, co dodatkowo zwiększa zapotrzebowanie na kredyt. Wzrostowi produkcji towarzyszy wzrost cen, co zmniejsza realny ciężar zadłużenia, zachęcając do dalszego rozwoju w oparciu o środki kredytowe. Banki rozszerzają działalność kredytową, czemu sprzyja dobra sytuacja finansowa kredytobiorców (posiadają oni wiarygodność kredytową, związaną z dobrą koniunkturą). Mechanizm taki prowadzi do nadmiernego zadłużenia, skutkującego w długim okresie zmianą nastrojów i oczekiwań na rynku finansowym, spadkiem cen aktywów i pojawieniem się trudności płatniczych. Wierzyciele naciskają na spłatę zadłużenia, co wywołuje falę bankructw wśród dłużników, którzy nie są w stanie z aktywów spłacić swoich zobowiązań⁴. Po załamaniu rynku finansowego następuje spadek koniunktury na rynku rzeczowym (spadek produkcji) i rynku pracy (spadek zatrudnienia, wzrost bezrobocia).

¹ R. Barczyk, M. Lubiński, *Dylematy stabilizowania koniunktury*, Wydawnictwo UE w Poznaniu, Poznań 2009, s. 13.

² R. Barczyk, L. Kąsek, M. Lubiński, K. Marczewski, *Nowe oblicza cyklu koniunkturalnego*, PWE, Warszawa 2006, s. 131-132, 140, 151.

³ R. Barczyk, M. Lubiński, wyd. cyt., s. 16-17.

⁴ M. Lubiński, *Wahania koniunkturalne a perturbacje finansowe*, [w:] J. Stacewicz (red.), *Problemy ekonomii i polityki rozwoju*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2005, s. 26-28.

Gwałtownym załamaniem koniunktury stara się przeciwdziałać państwo za pomocą polityki stabilizacyjnej. Bazą teoretyczną, do której odnoszą się decyzje gospodarcze przy podejmowaniu decyzji stabilizacyjnych, są najczęściej teorie szkół ekonomicznych należących do tzw. głównego nurtu ekonomii. Zwykle zalicza się do nich: szkołę neoklasyczną, szkołę chicagowską (w tym monetaryzm, nową ekonomię klasyczną i teorię realnego cyklu koniunkturalnego) oraz ortodoksyjną szkołę keynesowską (obejmującą także nową ekonomię keynesowską)⁵. W ramach głównego nurtu w ekonomii można wyodrębnić dwa dominujące kierunki w opisie funkcjonowania gospodarki, które różnicuje stosunek do skuteczności oddziaływań państwa na wielkości realne w gospodarce⁶. Spór między przedstawicielami kierunku neoklasycznego (odwołującymi się do dorobku szkoły klasycznej) i kierunku neokeynesowskiego (odwołującymi się do dorobku J.M. Keynesa) dotyczy tego, czy i na ile państwo ma ingerować w przypadkach, gdy zawodzi mechanizm oraz na ile ingerencja ta będzie skuteczna⁷.

Jeśli politykę makroekonomiczną potraktować jako oddziaływanie państwa na łączne wielkości popytu i podaży w gospodarce, jej głównymi narzędziami są polityka fiskalna i pieniężna⁸.

Znaczącą rolę, w przypadku wykorzystywania polityki fiskalnej w funkcji stabilizacyjnej, odgrywa możliwość wykorzystania deficytu budżetowego. Kierunek neokeynesowski traktuje deficyt budżetowy jako narzędzie uzupełniania popytu globalnego, wpływające korzystnie na wzrost dochodu narodowego⁹. Budżet nie musi być zrównoważony, zwłaszcza w okresie osłabienia koniunktury gospodarczej i wysokiego bezrobocia. Zwiększony dług publiczny¹⁰ związany z rosnącymi wydatkami państwa będzie możliwy do spłacenia dzięki wzrostowi gospodarczemu współtworzonemu przez te wydatki. W przeciwieństwie do neokeynesowskiego, kierunek neoklasyczny neguje możliwość pobudzenia aktywności gospodarczej drogą wzrostu deficytu budżetowego, opowiadając się za polityką równowagi budżetowej. Zwraca uwagę na utrzymywanie się przyjętych rozwiązań w okresie poprawy koniunktury, co prowadzi do permanentnego deficytu (próba ograniczenia wydatków

⁵ D. Drabińska, *Miniwykłady o współczesnej myśli ekonomicznej. Od ordoliberalizmu do ekonomii ewolucyjnej*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2010, s. 43.

⁶ W. Stankiewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2000, s. 40.

⁷ B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, *Współczesne nurty teorii makroekonomii*, PWN, Warszawa 1998, s. 31.

⁸ J.G. Nellis, D. Parker, *Principles of Business Economics*, Prentice Hall, Financial Times, Harlow–London–New York 2006, s. 23, 350.

⁹ N. Acocella, *Zasady polityki gospodarczej*, PWN, Warszawa 2002, s. 392; H. Bougrine, *Public Debt and Private Wealth*, [w:] L.R. Wray, M. Forstater (red.), *Contemporary Post Keynesian Analysis*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton 2004, s. 38.

¹⁰ E. Denek, J. Sobiech, J. Wolniak, *Finanse publiczne*, PWN, Warszawa 2001, s. 54; S. Owsiak, *Podstawy nauki finansów*, PWE, Warszawa 2002, s. 78.

budżetowych i ulg podatkowych powoduje sprzeciw dotychczasowych beneficjentów pomocy publicznej)¹¹.

Zgodnie z koncepcją neoklasyczną, deficyt budżetowy wywołuje wiele negatywnych skutków gospodarczych. Przyczynia się do wzrostu inflacji, stopy procentowej i powoduje „wypychanie” zasobów z prywatnego, efektywniejszego sektora gospodarki (dodatkowy popyt wywołany wydatkami państwa jest bilansowany przez zmniejszenie konsumpcji i popytu inwestycyjnego sektora prywatnego). Sektor publiczny jest niewrażliwy na wzrastającą stopę procentową, co prowadzi do wzrostu długu publicznego i konieczności ponoszenia coraz wyższych kosztów jego obsługi oraz przerzucenia ciężaru długu publicznego na przyszłe pokolenia¹². Przedstawiciele kierunku neokeynesowskiego są natomiast przekonani o skuteczności „napędzania” koniunktury dzięki wydatkom rządowym i o niewielkim obciążeniu gospodarki spłatą długu publicznego w warunkach wzrostu gospodarczego. Ich zdaniem, wpływ deficytu budżetowego na inflację jest zależny od sposobu jego sfinansowania. W przypadku finansowania deficytu budżetowego emisją obligacji państwowych brak wpływu na wzrost inflacji, ponieważ podaż pieniądza w gospodarce nie ulega zmianie. Ponadto nabywcy obligacji traktują odsetki od obligacji jako element dochodu netto, co powoduje wystąpienie efektu dochodowego, przekładającego się na wzrost inwestycji i konsumpcji. Dyskusyjna jest także teza o „wypychaniu” zasobów z sektora prywatnego¹³.

Badania dotyczące wypychania i związku deficytu budżetowego ze stopą procentową nie dają jednoznacznych wyników. Część badań dowodzi, że wzrost wydatków sektora publicznego negatywnie wpływa na wzrost gospodarczy, część natomiast wskazuje dodatnią zależność między wzrostem produkcji a wysokością bieżących wydatków państwowych¹⁴. Część autorów zwraca uwagę, że bardzo istotny z tej perspektywy jest stan koniunktury. Można założyć, że w warunkach kryzysu gospodarczego państwo „zagospodarowuje” środki, które nie byłyby zaangażowane w działalność gospodarczą. Zatem uzupełnia sektor prywatny, a nie zastępuje go. Wpływ państwa na stopę procentową w okresie kryzysu jest niewielki, ponieważ pożyczka ono środki, które nie są przeznaczone dla sektora prywatnego (w związku z wysokim ryzykiem inwestycji w warunkach kryzysu system bankowy ogranicza pulę środków dla sektora prywatnego). W okresie dobrej koniunktury państwo natomiast powinno wycofać się z aktywności gospodarczej, unikając konkurencji o zasoby z dobrze prosperującym sektorem prywatnym.

¹¹ E. Denek, J. Sobiech, J. Wolniak, wyd. cyt., s. 249-250; N. Acocella, wyd. cyt., s. 392; P. Samuelson, W. Nordhaus, *Ekonomia*, t. 2, PWN, Warszawa 2007, s. 446.

¹² G. A. Fletcher, *The Keynesian Revolution and its Critics*, Macmillan, London 1989, s. 215.

¹³ S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2002, s. 248.

¹⁴ J. Sivińska-Gorzela, *Niestabilność wydatków publicznych a długookresowy wzrost gospodarczy*, „*Ekonomista*” 2010, nr 2, s. 176-177.

3. Zmiany poziomu wzrostu gospodarczego w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1996-2010

Stan bieżącej koniunktury gospodarczej w dominujący sposób wpływa zarówno na stan finansów publicznych, jak i sposób prowadzenia polityki fiskalnej. W tabeli 1 zawarto dane dotyczące wzrostu PKB w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1996-2010.

Tabela 1. Wzrost gospodarczy w wybranych krajach UE w latach 1996-2010

Lata	Kraj								
	Francja	Grecja	Hiszpania	Niemcy	Polska	Portugalia	Wielka Brytania	Włochy	EU-27
1996	1,1	2,4	2,5	0,8	6,2	3,7	2,9	1,1	1,8
1997	2,2	3,6	3,9	1,7	7,1	4,4	3,4	1,9	2,7
1998	3,4	3,4	4,5	1,9	5,0	5,1	3,8	1,4	3,0
1999	3,3	3,4	4,7	1,9	4,5	4,1	3,7	1,5	3,0
2000	3,7	3,5	5,0	3,1	4,3	3,9	4,5	3,7	3,9
2001	1,8	4,2	3,7	1,5	1,2	2,0	3,2	1,9	2,2
2002	0,9	3,4	2,7	0,0	1,4	0,8	2,7	0,5	1,3
2003	0,9	5,9	3,1	-0,4	3,9	-0,9	3,5	0,0	1,4
2004	2,5	4,4	3,3	1,2	5,3	1,6	3,0	1,7	2,5
2005	1,8	2,3	3,6	0,7	3,6	0,8	2,1	0,9	2,0
2006	2,5	5,5	4,1	3,7	6,2	1,4	2,6	2,2	3,3
2007	2,3	3,0	3,5	3,3	6,8	2,4	3,5	1,7	3,2
2008	-0,1	-0,2	0,9	1,1	5,1	0,0	-1,1	-1,2	0,3
2009	-2,7	-3,3	-3,7	-5,1	1,6	-2,9	-4,4	-5,1	-4,3
2010	1,5	-3,5	-0,1	3,7	3,9	1,4	2,1	1,5	2,0

Źródło: Eurostat, *Economy and finance*, National accounts, 7.02.2012.

Tempo wzrostu gospodarczego odnotowane w krajach objętych zestawieniem w tabeli 1. jest zróżnicowane. Ogólnie stwierdzić można, że kraje o niższym poziomie rozwoju gospodarczego (Polska, Grecja, Hiszpania) w okresie 1996-2008 rozwijały się szybciej, niż wynosiła średnia unijna, z wyjątkiem Portugalii, która rozwijała się szybciej jedynie do 2000 r. Poszukując dolnych punktów zwrotnych cyklu koniunkturalnego, można zauważyć, że stanowiące je lata są różne dla różnych krajów. Opierając się na danych dla 27 krajów UE, dolne punkty zwrotne wystąpiły w latach 2002 i 2009. Pierwszy dolny punkt zwrotny w analizowanym okresie pojawił się rok później w gospodarkach Niemiec, Portugalii i Włoch. Odstęp czasowy między sąsiadującymi dolnymi punktami zwrotnymi dla krajów objętych

zestawieniem wyniósł sześć lub siedem lat, ostatni okres poprawy koniunktury był zatem bardzo krótki. Decydenci gospodarczy prawdopodobnie zostali „zaskoczeni” skróceniem cyklu koniunkturalnego, wywołanym spekulacjami na amerykańskim rynku kredytu hipotecznego. Mogli spodziewać się dalszego wzrostu gospodarczego, opierając się na doświadczeniach z poprzednich cykli koniunkturalnych i licząc na ośmio-dziesięcioletni okres poprawy koniunktury.

Zwrócić uwagę trzeba także na to, że w roku 2003, będącym poprzednim punktem zwrotnym cyklu koniunkturalnego, wzrost gospodarczy dla 27 krajów Unii wyniósł 1,3%, podczas gdy w kolejnym dolnym punkcie zwrotnym wystąpiła głęboka recesja, sięgająca 4,3% spadku poziomu PKB (dla UE-27). Nawet jeśli decydenci gospodarczy spodziewali się załamania koniunktury, to zaskakująco głęboka była jej skala. Nie sprawdziło się teoretyczne założenie, że państwo – prowadząc aktywną politykę stabilizacyjną – jest w stanie na tyle spłaszczyć cykl koniunkturalny, by uniknąć recesji. Poza Polską recesja w 2009 r. dotknęła wszystkich krajów UE.

Kryzys finansowy był na tyle dotkliwy dla rynków rzeczowych, że objął zarówno kraje, które rozwijały się w tempie umiarkowanym, jak np. Francja, Portugalia i Włochy (w ujęciu keynesowskim z pewnością nie nastąpiło w nich „przegrzanie koniunktury”), jak i te, w których wzrost gospodarczy przekroczył w okresie poprawy koniunktury 4% (Grecja, Hiszpania). Dwa ostatnie z wymienionych krajów co prawda najpóźniej weszły w recesję, jednak wciąż jeszcze w 2010 r. były nią dotknięte. W szczególnie trudnej sytuacji znajdowała się Grecja, która jako jedyna z krajów objętych tabelą zanotowała recesję trzeci rok z rzędu, przy czym jej skala pogłębiała się.

4. Zmiany poziomu deficytu budżetowego i długu publicznego w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2001-2010

Tabela 2 zawiera dane dotyczące deficytu budżetowego w wybranych krajach UE w latach 2001-2010.

Dane w tabeli 2 potwierdzają teoretyczne założenie, że poprawa koniunktury ogranicza deficyt budżetowy, natomiast jej pogorszenie pogłębia deficyt. Odnosi się to zarówno do danych charakteryzujących całe ugrupowanie gospodarcze (UE-27), jak i charakteryzujących poszczególne kraje.

Konfrontacja danych z tabel 1 i 2 pozwala odpowiedzieć na pytanie, jaką politykę fiskalną prowadziły poszczególne kraje w badanym okresie. Ogólnie z tej perspektywy można wyodrębnić trzy grupy krajów: prowadzące cykliczną politykę fiskalną (okresy dobrej koniunktury są wykorzystywane do spłaty starych długów i gromadzenia rezerw na okres kryzysu), prowadzące bierną politykę fiskalną (poziom deficytu jest wypadkową stanu koniunktury, nie jest instrumentem ani pobudzania, ani chłodzenia koniunktury, nie dąży się do równoważenia budżetu) oraz prowadzące aktywną politykę fiskalną o charakterze keynesowskim, cechującą się nadwyżką wydatków publicznych nad dochodami także w okresie wzrostu gospodarczego (w celu dalszego pobudzenia koniunktury).

Tabela 2. Deficyt budżetowy jako procent PKB w wybranych krajach UE w latach 2001-2010

Lata	Kraj								
	Francja	Grecja	Hiszpania	Niemcy	Polska	Portugalia	Wielka Brytania	Włochy	EU-27
2001	-1,5	-4,5	-0,5	-3,1	-5,3	-4,3	0,5	-3,1	-1,5
2002	-3,1	-4,8	-0,2	-3,8	-5,0	-2,9	-2,1	-3,1	-2,6
2003	-4,1	-5,6	-0,3	-4,2	-6,2	-3,0	-3,4	-3,6	-3,2
2004	-3,6	-7,5	-0,1	-3,8	-5,4	-3,4	-3,5	-3,5	-2,9
2005	-2,9	-5,2	1,3	-3,3	-4,1	-5,9	-3,4	-4,4	-2,4
2006	-2,3	-5,7	2,4	-1,6	-3,6	-4,1	-2,7	-3,4	-1,5
2007	-2,7	-6,5	1,9	0,2	-1,9	-3,1	-2,7	-1,6	-0,9
2008	-3,3	-9,8	-4,5	-0,1	-3,7	-3,0	-5,0	-2,7	-2,4
2009	-7,5	-15,8	-11,2	-3,2	-7,3	-10,1	-11,5	-5,4	-6,9
2010	-7,1	-10,6	-9,3	-4,3	-7,8	-9,8	-10,3	-4,6	-6,0

Źródło: Eurostat, *Economy and finance. Government statistics*, 7.02.2012.

Do krajów prowadzących cykliczną politykę fiskalną zaliczyć można Hiszpanię i Niemcy, które w szczytowym stanie koniunktury osiągały nadwyżki budżetowe (Hiszpania przez trzy kolejne lata). Różne natomiast wyniki finansowe w tych krajach osiągnął budżet w okresie załamania koniunktury. Niemcy pozostają najstabilniejszą z perspektywy fiskalnej gospodarką, osiągając deficyt nieznacznie przekraczający 3-4% PKB (zdecydowanie niższy także od Polski). Bardzo wysoki deficyt od 2009 r. odnotowuje natomiast Hiszpania. Przyczyną takiego stanu rzeczy wydaje się bardzo elastyczny rynek pracy w tym kraju. Zastosowanie największego w Europie uelastycznienia w dziedzinie pracy kontraktowej (niestandardowych, okresowych form zatrudnienia) pozwoliło bardzo szybko osiągnąć jednocyfrowy poziom bezrobocia w okresie dobrej koniunktury gospodarczej. Niestety, osłabienie koniunktury, przy możliwościach niemal bezkosztowego pozbycia się nadmiaru zatrudnienia przez pracodawców, skutkowało szybkim i dramatycznym wzrostem stopy bezrobocia, powyżej 20%. W konsekwencji gwałtownemu obniżeniu uległa baza podatkowa, czemu towarzyszył gwałtowny wzrost liczby osób objętych transferami społecznymi.

Bierna polityka fiskalna, charakteryzująca się tym, że nie jest wykorzystywana jako instrument oddziaływania na stan koniunktury, pozwala na uniknięcie ewentualnych błędów związanych z polityką aktywną, niestety pozbawia decydentów także ewentualnych sukcesów. Decydenci, w przeciwieństwie do zaleceń klasycznych, nie dążą do zrównoważenia strony dochodowej i wydatkowej sektora publicznego. Prowadzą luźniejszą politykę fiskalną niż w przypadku cyklicznej polityki fiskalnej. Raczej nie gromadzą „zapasów” w okresie dobrej koniunktury, co ogranicza możliwości wsparcia gospodarki w okresie kryzysu. Mają skłonność do dzielenia

się „owocami wzrostu” z grupami społecznymi o niskich dochodach, czego objawem jest jedynie niewielki spadek poziomu deficytu sektora publicznego w okresie poprawy koniunktury gospodarczej. Taka polityka fiskalna cechowała w analizowanym okresie gospodarki Francji, Polski, Portugalii, Wielkiej Brytanii i Włoch.

Aktywna polityka fiskalna o charakterze keynesowskim jest najbardziej ryzykowna. Przynosi sukcesy, o ile nie nastąpi gwałtowne, niespodziewane i głębokie załamanie koniunktury, w warunkach nadmiernego zadłużenia państwa. Z sytuacją taką mieliśmy do czynienia w przypadku Grecji, która przez cały okres do wystąpienia kryzysu napędzała koniunkturę wysokim deficytem budżetowym.

Możliwości wykorzystania polityki fiskalnej jako narzędzia pobudzania koniunktury gospodarczej w okresie kryzysu są limitowane dotychczasowym zadłużeniem państwa. Jeśli rynki finansowe obawiają się o wypłacalność, co związane jest zwykle z wysokim poziomem długu publicznego, oczekują znacząco wyższego oprocentowania pożyczek, co z kolei prowadzi do spirali zadłużenia. Jeśli państwo zaczyna być postrzegane jako niewypłacalne, zmuszone jest do wprowadzenia restrykcyjnej polityki fiskalnej, co pogłębia spadek aktywności gospodarczej, jednocześnie intensyfikując kłopoty fiskalne. W tabeli 3. zawarto dane dotyczące poziomu długu publicznego w stosunku do PKB w wybranych krajach UE w latach 2001-2010

Tabela 3. Dług publiczny jako procent PKB w wybranych krajach UE w latach 2001-2010

Lata	Kraj								
	Francja	Grecja	Hiszpania	Niemcy	Polska	Portugalia	Wielka Brytania	Włochy	EU-27
01	56,9	103,7	55,6	59,1	37,6	51,2	37,7	108,2	61,0
02	58,8	101,7	52,6	60,7	42,2	53,8	37,5	105,1	60,4
03	62,9	97,4	48,8	64,4	47,1	55,9	39,0	103,9	61,9
04	64,9	98,6	46,3	66,3	45,7	57,6	40,9	103,4	62,3
05	66,4	100,0	43,1	68,6	47,1	62,8	42,5	105,4	62,0
06	63,7	106,1	39,6	68,1	47,7	63,9	43,4	106,1	61,5
07	64,2	107,4	36,2	65,2	45,0	68,3	44,4	103,1	59,0
08	68,2	113,0	40,1	66,7	47,1	71,6	54,8	105,8	62,5
09	79,0	129,3	53,8	74,4	50,9	83,0	69,6	115,5	74,7
10	82,3	144,9	61,0	83,2	54,9	93,3	79,9	118,4	80,1

Źródło: jak w tabeli 2.

Z perspektywy poziomu długu publicznego można wyróżnić kilka grup krajów. W najlepszej sytuacji w 2010 r. znajdowały się Polska i Hiszpania, których względny poziom długu publicznego jest najniższy. Kraje te nie były jednak pozbawione wcześniej wspomnianych problemów – Polska zadłużała się mimo wzrostu gospodarczego, Hiszpania natomiast utraciła dużą część bazy podatkowej, co źle wróży

możliwości równoważenia finansów publicznych w najbliższych latach. Drugą grupę krajów tworzą Niemcy, Francja i Wielka Brytania – duże gospodarki, których zadłużenie przekroczyło lub zbliża się do poziomu 80% PKB. Co prawda, siła gospodarek tej grupy zabezpiecza je przed utratą wiarygodności na rynkach finansowych, decydenci muszą jednak prowadzić ostrożną politykę fiskalną, przy tak wysokim zadłużeniu grozi im bowiem obniżenie ratingów, co skutkuje wzrostem obciążeń odsetkowych.

Jako osobną kategorię należy potraktować Portugalię. Bardzo niski wzrost gospodarczy i wysoki deficyt bieżący spowodowały dramatyczny wzrost długu publicznego. Portugalia w krótkim czasie utraciła możliwość pozyskiwania środków finansowych na korzystnych warunkach na otwartych rynkach finansowych.

W najgorszej sytuacji znajdują się dwa pozostałe kraje objęte tabelą. Problemy Włoch i Grecji wynikają z zadłużenia w poprzednich okresach. Wydaje się, że utrzymanie deficytu sektora publicznego było nie tyle strategiczną decyzją, co kontynuacją wieloletnich nawyków. Trzeba zauważyć, że w obu krajach wysokie deficyty budżetowe nie przełożyły się w ostatnich latach na wzrost gospodarczy. Grecja znalazła się w sytuacji, gdy nadmierne wydatki publiczne w okresie relatywnie dobrej koniunktury doprowadziły do przekroczenia punktu krytycznego, powodującego utratę wiarygodności kredytowej. Okazało się zatem, że polityka fiskalna prowadzona przez Grecję ma charakter silnie procykliczny. W okresie dobrej koniunktury dodatkowe wydatki publiczne pozwalały gospodarce rozwijać się znacznie szybciej od średniej unijnej. W sytuacji gwałtownego załamania koniunktury i utraty wiarygodności kredytowej, sektor publiczny zmuszony jest do ograniczenia skali wydatków, obniżenia wynagrodzeń w sektorze publicznym i świadczeń społecznych, co na wiele lat może utrzymywać Grecję na ścieżce recesyjnej.

5. Zakończenie

Dane statystyczne dotyczące kształtowania się tempa wzrostu gospodarczego, poziomu deficytu budżetowego i długu publicznego w wybranych krajach Unii Europejskiej potwierdzają tezę postawioną we wstępie. Bardzo krótki okres wzrostu koniunktury, obejmujący w części krajów jedynie sześć lat, spowodował, że gospodarki nie były przygotowane na kolejne załamanie koniunktury. Zaskakująco duża była także skala tego załamania, zwłaszcza że poprzednie załamanie koniunktury w większości krajów nie było związane z wystąpieniem recesji. Kryzys gospodarczy wystąpił w warunkach wysokiego długu publicznego, ograniczającego możliwości zastosowania na szeroką skalę aktywnej polityki fiskalnej. Jednoczesne wystąpienie trzech wyżej wymienionych czynników w znacznym stopniu przyczynia się do utrzymywania się dekonunktury w krajach rozwiniętych.

Literatura

- Acocella N., *Zasady polityki gospodarczej*, PWN, Warszawa 2002.
- Bougrine H., *Public Debt and Private Wealth*, [w:] L.R. Wray, M. Forstater (red.), *Contemporary Post Keynesian Analysis*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton 2004.
- Barczyk R., Lubiński M., *Dylematy stabilizowania koniunktury*, Wydawnictwo UE w Poznaniu, Poznań 2009.
- Barczyk R., Kąsek L., Lubiński M., Marczewski K., *Nowe oblicza cyklu koniunkturalnego*, PWE, Warszawa 2006.
- Drabińska D., *Miniwykłady o współczesnej myśli ekonomicznej. Od ordoliberalizmu do ekonomii ewolucyjnej*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2010.
- Denek E., Sobiech J., Wolniak J., *Finanse publiczne*, PWN, Warszawa 2001.
- Fletcher G.A., *The Keynesian Revolution and its Critics*, Macmillan, London 1989.
- Lubiński M., *Wahania koniunkturalne a perturbacje finansowe*, [w:] J. Stacewicz (red.), *Problemy ekonomii i polityki rozwoju*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2005.
- Marszałek P., *Koordynacja polityki pieniężnej i fiskalnej jako przesłanka stabilności poziomu cen*, PWN, Warszawa 2009.
- Nellis J.G., Parker D., *Principles of Business Economics*, Prentice Hall, Financial Times, Harlow–London–New York 2006.
- Owsiak S., *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2002.
- Owsiak S., *Podstawy nauki finansów*, PWE, Warszawa 2002.
- Samuelson P., Nordhaus W., *Ekonomia*, t. 2, PWN, Warszawa 2007.
- Siwińska-Gorzela J., *Niestabilność wydatków publicznych a długookresowy wzrost gospodarczy*, „Ekonomista” 2010, nr 2.
- Snowdon B., Vane H., Wynarczyk P., *Współczesne nurty teorii makroekonomii*, PWN, Warszawa 1998.
- Stankiewicz W., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2000.

FISCAL POLICY AND ECONOMIC CRISIS IN SELECTED EUROPEAN UNION COUNTRIES

Summary: The chapter analyses relations between economic crisis, budget deficit, public debt and fiscal policy. The research problem has been formulated as follows: high level of public debt does not allow to use expansionary fiscal policy for counteracting economic crisis. The theoretical part of the chapter presents characteristics of changes in condition of public finance in times of economic crisis and possibilities of fiscal policy at that time. The practical part of the chapter is based on the method of statistical analysis. Statistical analysis embraces changes in: economic growth, budget deficit and public debt in selected European Union countries. Statistical data show that economic crisis in the European Union co-exists with the high level of public debt, which confines possibilities of using expansionary fiscal policy.

Keywords: economic growth, the budget deficit, public debt, economic crisis, the European Union.